
СРАВНИТЕЛНИ ПРЕДИМСТВА И КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ НА БЪЛГАРСКИЯ ИЗНОС

Доц. д-р Вера Д. Пиримова¹

Гл. ас. д-р Петър И. Пешев²

*Университет за национално и световно стопанство – София,
катедра „Икономикс“*

Резюме: Настоящото изследване е съсредоточено върху анализ на сравнителните предимства и конкурентоспособността на българското производство и износ. То е структурирано в две части. В първата част са систематизирани някои теоретични концепции за сравнителните конкурентни предимства и са интерпретирани индексът на Б. Баласа и индексът на М. Амир. Във втората част са изчислени и се анализират индексите на Б. Беласа и индексите на М. Амир, чрез които се извеждат проявите се през 2012–2016 г. сравнителни предимства и недостатъци на българското производство и износ на определени стоки и стокови групи. На тази основа се разкриват и обобщават възможности за разширяване или ограничаване на износа на конкретни стокови групи, оттук и за повишаване на конкурентоспособността на българската икономика. В изследването са приложени математически и статистически методи, предимно индексният метод, наред с методите на анализа и синтеза.

Ключови думи: износ и външна търговия, сравнителни предимства, конкурентоспособност.

JEL: F10, F14.

Увод

Външната търговия и по-конкретно износът на стоки е един от водещите фактори за постигане на по-големи и трайни ръстове на съвкупното производство. Като предполага формиране и задълбочаване на връзките и взаимодействията с други икономики в Европа и света обаче, тя встъпва и в ролята на открит канал за пренасяне на кри-

¹ E-mail: v_pirimova@abv.bg

² E-mail: peshevpetar@gmail.com

зисни и циклични импулси. Именно потоците на износа и вноса на стоки, които се свиха рязко и значително – с 12% и с над 20% на годишна база още през 2009 г., допринесоха в немалка степен за отчетения у нас кризисен спад на БВП през 2009 г. При сравнително бърза реакция на българските фирми и на чуждестранните им партньори тези спадове бяха преодоляни през следващите години и създадоха условия за възобновяване на положителните, макар и отначало по-ниски, темпове на икономически растеж. В контекста на подобряването и стабилизирането на външната детерминираност на растежа и на повишаването на конкурентоспособността на българската икономика изпъкна необходимостта от по-убедително представяне в износа на продукти с по-висока добавена стойност. В тези условия се откроява и още една необходимост – от стимулиране и превръщане в приоритет на „постигането на устойчива конкурентоспособност на промишлеността.” (Кеймекс, Т., 2001, с. 95), в която се създават по-сложни и подлагани на повече етапи на преработка продукти. Абстрахирано от безусловно по-съществените ефекти върху растежа от износа на продукти с по-голяма добавена стойност, би трябвало да се ограничава износа на продукти с проявени сравнителни недостатъци, да се поставя ясно изразен акцент върху по-добро усвояване на възможностите за по-голям износ на продукцията от сферите с доказани конкурентни предимства.

Основна цел на настоящото изследване е да се извърши анализ на сравнителните предимства на българското производство и износ и оттук да се очертаят насоки за реализиране на по-високи темпове на растежа и повишаване на конкурентоспособността на българската икономика. За постигането на тази основна цел се решават няколко декомпозирани задачи: 1) систематизират се и се интерпретират някои основни теоретични концепции за сравнителните конкурентни предимства, включително подходите и методите на Б. Баласа и М. Амир за измерване и ранжиране на сравнителните предимства по определени стоки и стокови групировки; 2) пресмятат се и се анализират индексите на Б. Баласа и на М. Амир, които се прилагат към българския износ на конкретни стокови групи през периода 2012–2016 г. На тяхна основа се определят проявили се сравнителни предимства, респективно недостатъци, на българското производство и износ на конкретни стоки и стокови групи. В обобщение се систематизират възможности за разширяване или ограничаване на износа на определени стокови групи, оттук и за повишаване на конкурентоспособността на българската икономика.

В изследването се прилагат математически и статистически методи, предимно индексният метод, наред с методите на анализа и синтеза.

Теоретични концепции и подходи за анализ на сравнителните предимства

В основата на развитието на международната търговия е предприетата и утвърдила се през годините икономическа специализация на отделните страни. Развиваните сфери и отрасли и произвежданите в тях продукти, които са предназначени за продажба не само на вътрешния, но и на външния пазар, улесняват търговията между страните в случаите на проявление на абсолютни или на сравнителни предимства на производството и износа на стоки. Като представлява определен интерес едновременно от теоретична и практическа гледна точка, разработването и усъвършенстването на схващанията за конкурентните предимства датира отдавна и се осъществява чрез прилагането на различни теоретични и иконометрични методи и модели.

Отправно значение за развитието на теоретичните концепции за външната търговия имат схващанията на Адам Смит и Дейвид Рикардо. Още през 18–19 век те поставят началото на класическите представи съответно за абсолютните и относителните предимства и изясняват ролята им за осъществяване на взаимноизгоден износ на стоките (Смит, А., 2010; Рикардо, Д., 2015). В основата на абсолютните предимства е добрата наличност на производствени ресурси в дадена страна, от която се определят възможности за влягане на тези ресурси в производство на по-голям обем продукция от съответен вид с цената на по-ниски производствени разходи. Вследствие на това е оправдано и икономически изгодно производството, а на базата на по-ниската себестойност и цена е улеснен и осигурява по-високи приходи износът на тези продукти. Като разработва принципите на сравнителните предимства, Д. Рикардо достига до по-различни изводи. Според него решаващо значение имат не толкова реално извършваните, колкото алтернативните, сравнителните разходи. Това означава, че една страна придобива сравнително предимство в производството на една стока, когато алтернативната цена на създаването на тази стока по отношение на друга стока е по-ниска в дадената страна, отколкото е в други страни. Тези представи и подходът на Д. Рикардо, според който външната търговия се основава на международните различия в производителността на труда, се възприемат и доразвиват в редица съвременни изследвания, като например това на Фрибайрн (Freebairn, 1986). Според него конкурентните възможности следва да се разбират като „параметър, използван за оценка на способността на дадена производствена система да предлага стоки и услуги по място, форма и време, които съответстват на желанието на купувачите и на цени, които са по-

добри от тези на другите потенциални доставчици, като правят най-малки алтернативни разходи за възстановяване на използваните ресурси“ (цитирано по: Алексиев, Ал., Цветанов, Д. 2009, с. 27).

Особено място заема доразвитието на идеите на Д. Рикардо, постигнато във връзка с изграждането на модела на Хекшер-Олин. Заслугата на Е. Хекшер и Б. Олин се отнася до това, че те обвързват по-фокусирано конкурентоспособността за производство и износ на определени продукти с добрата наличност в страната на определени производствени ресурси (Rauch J., 1990). Като правило разполагаемото количество на отделните видове ресурси във всяка страна е различно – някои ресурси са относително изобилни, докато други са по-оскъдни. От това се определя до голяма степен както равнището на цената на ресурсите, така и цената на продуктите, в чието производство те се влагат. Всяка една страна ще се ориентира към производството и може да увеличава износа на такива продукти, за създаването на които се използва изобилният за нея и поради това по-евтин фактор. Това ѝ позволява да постига сравнително ниска цена на производството на продуктите (ценова конкурентоспособност) и същевременно да съхранява или изчерпва по-бавно ресурса, който е оскъден и недостатъчен като разполагаемо количество. Тъй като този ресурс е и относително по-скъп, има основания, страната да съкрати или изцяло да се откаже от производството и да се насочи към внос на стоките, за които той би могъл да се използва. Като се специализират в създаването на продукти, за които се прилагат с преимущество трудоемки или капиталоемки технологии, страните си осигуряват сравнително конкурентно предимство, като същевременно благоприятстват взаимната размяна, т.е. износа и вноса на стоките.

В множество съвременни концепции, разработени през 20-и и 21-и век и имащи вече в много случаи смесен теоретико-емпиричен характер, се допълват и прилагат различни подходи и системи от фактори на конкурентоспособността, изграждат се модели, конструират се и се пресмятат специфични индекси на сравнителните предимства.³ Сред тях изпъква например моделът на В. Balassa (1965, 1979), според който сравнителните предимства не само зависят от първоначалното наличие на физически и човешки капитал, но и могат да се променят в процеса на

³ Част от включените тук концепции и модели са представени по: Велинова, Д. Външната търговия на България с Европейския съюз – конкурентоспособност на износа и ефекти от търговската либерализация върху вноса, Агенция за икономически анализи и прогнози, Серия икономически изследвания, 1/2006, <https://www.minfin.bg/upload/9109/V.T.2006.pdf>; Хаджиев В., (2014), Общо проявени сравнителни предимства в съвременните условия на международна търговия, Икономическа мисъл, 4/2014, с. 65-79, lib-serv.vfu.bg/ft/STA/F0025886.PDF

натрупването им в дадената страна. След неговото конструиране и досега съставеният от В. Balassa индекс намира широко приложение в емпирични изследвания с различен географски обхват, включително по отношение на българското производство на определени стоки или стокови групировки. При провеждането на този тип емпирични изследвания се получават специфични резултати, установява се проявление на някои недостатъци, заради които индексът на Б. Баласа бива критикуван. В опит да ги преодолеят и като считат, че те се дължат на мултипликативната му форма, Алекс Хоен и Жан Оостервахен например предлагат, индексът на В. Balassa да се представи в адитивна форма (Hoen and Oosterhaven, 2006). От своя страна М. Амир предлага и прилага подобрен алтернативен вариант на индекса на Б. Баласа, в който се отчита настъпилата промяна в пазарните дялове през изследвания период (Amir, M., 2000). Също на по-късен етап, с открояващия се по-значим напредък в технико-технологичното развитие на някои страни, започва да се подчертава ролята на технологиите за различната степен на специализация, те се възприемат като потенциален източник на по-сигурни и по-трайни сравнителни предимства (Dollar, D., 1993).

Редица от сравнително по-новите изследвания се съсредоточават върху отхвърляне (Falvey, R., 1981) или потвърждаване (Rauch, J., 1990; Deadorff, 1980) на прогностичните възможности на създадените от Д. Рикардо и Хекшер-Олин теории за сравнителните предимства в съвременността. Определен принос в разработването на подходи за измерване и изследване на проявени сравнителни предимства има също Томас Волрат (Vollrath, 1991). Като цели прецизиране на методите, подходите и получаваните резултати от прилагането им, той конструира три отделни индекса – на „относителни търговски предимства“, на „относителни износни предимства“ и на „проявена конкурентоспособност“ (Хаджиев, В., 2014). През последните години се извършват и се публикуват резултатите от много емпирични изследвания върху сравнителните предимства в търговията между отделни или групи от държави, както и между страните от Европейския съюз (Mora, S., 2001; Tullio, Gr., 2016; Желев, П., 2009). Всички тези и много други изследвания имат принос както към систематизирането на основните фактори, така и към разкриване и измерване на конкретни сравнителни предимства. Като се проявяват в съответните производства и износ, те допринасят за открояването на тези сектори и отрасли, в които една страна има потенциал да развива по-бързо и по-трайно търговията и да постига икономически растеж.

От огромното разнообразие от модели и методи за измерване на конкурентните предимства са избрани и ще бъдат приложени в настоящото изследване индексът на Б. Баласа и индексът на М. Амир. Те се

допълват взаимно и позволяват да се определят решаващите и приоритетни икономически сектори на дадена страна чрез анализиране на редове от данни за експортните потоци в определен период. Подходът на Б. Баласа позволява да се измерят количествено т.нар. „проявени сравнителни предимства“ – Revealed Comparative Advantage – RCA. Първоначално идеята за тях е разработена и въведена от Н. Liesner (1958), но като модел и процедура за изчисляване на коефициенти е усъвършенствана от Бела Баласа (1965, 1979) и затова се обозначава като Баласа Индекс. Тъй като на основата на анализ на действителните експортни потоци се разкриват силните и подчертано експортоориентирани сектори на страната, се определят т.нар. „открити“ сравнителни предимства. Проявяващите се при определени условия недостатъци на индекса на Баласа, получени в резултат от конкретни емпирични изследвания, се преодоляват чрез допълнително усъвършенстване, извършено от М. Амир, който представя индекса по друг начин.

Измерването на конкурентоспособността чрез индекса на Баласа предполага изходно натрупване и обработване на данни за износа на стоки от една страна, като общ обем и по определени стокови групи за даден период. Той е конструиран съобразно разбирането, че стоковата структура на износа отразява преди всичко ценови, но също така и някои неценови (качествени) особености на продуктите и на икономиката. Този индекс не изисква непременно прилагане и игнорира възможността за неточност на данните за основните фактори на производството (труд и капитал) в дадена страна, както е според вече отбелязаното теоретично схващане на Б. Баласа. Данните и особеностите на стоковата структура на износа от една страна се съпоставят със стоковия състав на износа на друга страна, група от страни или на световния износ. В настоящото изследване ще бъдат съпоставени българският износ по определени стокови групи, данни за които предоставя Международният търговски център (International Trade Centre – ИТС), и световният износ на същите стокови групи.

За определяне на относителните предимства на износа на България спрямо световния износ, декомпозиран по стокови групи, ще се приложи следната формула за изчисляване на индекса на Баласа (Ярлийска, М., Димитрова, Н. 2012):

$$RCA_B^{BG} = \frac{Exp_i^{BG}}{Exp^{BG}} \div \frac{Exp_i^W}{Exp^W}, \quad (1)$$

където:

RCA_B^{BG} е индексът на Баласа за България;

Exp_i^{BG} – стойността на износа на стока i от България;

Exp^{BG} – стойността на общия износ от България;

Exp_i^W – стойността на износа на стока i в света;

Exp^W – стойността на общия износ в света.

Прилагането на формула (1) дава възможност да се изведе наличието или отсъствието на конкурентно предимство и специализация на България в износа на една конкретна стока/стокова група спрямо износа и дела на същата стока в световния износ. На тази основа може да се прецени, че при проявление на конкурентно предимство конкретната българска стока е възможно да бъде предпочетена (пред предлагането и изнасянето ѝ от друга държава) и внесена от всяка една държава в света.⁴ Конкурентно предимство е налице, когато индексът приема стойност, по-голяма от единица – това означава, че степента на експортна специализация на България в производството и износа на дадената стока е по-голяма от тази на всички други държави в света. В подобен случай има основания за стимулиране и увеличаване на обема на изнасяната стока, чрез което ще се повиши конкурентоспособността на целия ни износ и на икономиката ни като цяло. Когато индексът приема стойност, по-малка от единица, се проявява недостатък при търговията с дадения продукт. В случая би следвало, производството и износът на тази стока/стокова група да се ограничават или избягват, тя да се внася, да се подмени с износ на други по-конкурентоспособни стоки.

Наред с тези позитивни аналитични възможности понякога се проявява определен недостатък на индекса на Баласа. Причината е в това, че неговата стойност е под влияние едновременно на относителния дял на стоката в общия износ на страната, както и на дела ѝ в световния износ. Като отражение на това индексът може да приеме твърде високи и деформирани стойности – например, когато делът на стоката в износа на съответната страна е значителен, докато същевременно тя заема пренебрежимо малка част от световния износ. Подобна стойност на индекса е следствие от разделянето, по логиката на построяване на формула (1), на полученото твърде голямо първо частно в нея с твърде малко второ частно (встъпващи в ролята съответно на числител и знаменател). Вероятността за получаване на неоправдано или нереално високи стойности на индекса е по-голяма за малки икономики и може да се очаква, че в някои случаи (за някои стокови групи) ще се прояви и за България. Именно с

⁴ Има и реализирани изследвания по метода на Б. Баласа, които определят сравнителните предимства на българското производство и износ в рамките на търговията със страните от Европейския съюз. Вж. напр.: Желев, П., (2009), Експортна специализация на България в отношенията с Европейския съюз 1997-2007 г., 2009, http://ips.bg/Uploads/ResearchPapers/Research%20Papers_vol1_2009_No8_P%20JeleV.pdf

цел игнориране на този недостатък М. Амир предлага през 2000 г. друг негов усъвършенстван алтернативен вариант.

В индекса на Амир се отчита настъпилата промяна в пазарните дялове през отделните периоди, според което той се пресмята по друга формула (Ярлийска, М., Димитрова, Н. 2012). Представен за България индексът на Амир е следното отношение:

$$RCA_A^{BG} = \frac{Exp_{it}^{BG}}{Exp_{it}^W} \div \frac{Exp_{it-1}^{BG}}{Exp_{it-1}^W},$$

(2)

където:

RCA_A^{BG} е индексът на Амир за България,

Exp_{it}^{BG} – стойността на износа на стока i от България в текущия период t ;

Exp_{it-1}^{BG} – стойността на износа на стока i от България в предходния период $t-1$;

Exp_{it}^W – стойността на износа на стока i в света в текущия период t ;

Exp_{it-1}^W – стойността на износа на стока i в света в предходния период $t-1$.

При тълкуването на резултатите по модела на Амир се вземат под внимание както получените стойности на индекса, така и откритите се тенденции в изменението им. Когато индексът е по-голям от единица, но и стойността му се повишава през годините, конкурентоспособността на страната в производството и износа на дадената стока е добра и нараства. При стойност, по-ниска от единица, която намалява през годините, пазарният дял се свива, конкурентната позиция на страната в износа на дадената стока не е добра и се влошава. Така изведените на базата на индекса на Амир сравнителни конкурентни предимства детерминират позициите на страната по отделни стоки/стокови групи например в износа в световен мащаб, но и открояват възможния потенциал за разширяване/ограничаване на износа им в перспектива с цел повишаване на конкурентоспособността на икономиката – в случая на България.

За извършването на анализа на конкурентоспособността на българския износ е използвана статистическа информация на Международния търговски център за стойността на износа на България и света, представена в млн. долари (вж. Приложение 1). Стоковата структура на изно-

са е според Хармонизираната номенклатура, като данните са годишни и обхващат петгодишен период – 2012–2016 г.⁵

Сравнителни конкурентни предимства на българското производство и износ

В края на 20-ти и началото на 21-ви век се осъществява чувствително интензифициране на връзките и взаимодействията между националните икономики, което намира израз в значително разрастване на потоците на външната търговия и на преките чуждестранни инвестиции в регионален и глобален мащаб. В тези условия конкурентоспособността на националната икономика е под все по-засиленото влияние на външни детерминанти, на степента на отвореността и участието ѝ в процесите на интеграция и глобализация. Това наложи, показателите за износа и вноса на стоки да се изследват като част от системата от критерии и да се включат в оценката за конкурентоспособността, изследвана ежегодно още от 1989 г. (за България – от 2006 г.) за голяма група от държави в света и публикувана в Годишник на световната конкурентоспособност на Института за развитие на управлението (Institute for Management Development – IMD), Швейцария. В класацията на страните важно значение се отдава и на отделен подкритерий за цените, който допълва оценките за конкурентоспособността на икономиката и на износа и позволява, всяка от изследваните страни да се ранжира по постиганата ценова конкурентоспособност.

Обобщени и декомпозирани показатели за външната търговия и заеманата от България позиция по тях са отразени в последния публикуван доклад на IMD за 2017–2018 г. Според IMD България се нарежда на 55-то място по размер на външния пазар. По-добри са позициите на страната ни по отделно прилаганите критерии за износа и вноса на стоки, взети в процент от БВП – по тях се нареждаме съответно на 20-то и 26-то място през 2017 г. (The Global Competitiveness Report 2017–2018, pp. 74-75). Това допринася и за отчетено подобрене по отношение на общата оценка на международната ни търговия – в нейната област България се изкачва от 20-то на 17-то място през 2017 г. (World Competitiveness Ranking 2017, Country Profile – Bulgaria). Съществен

⁵ Данните за износа на България са достъпни на интернет страницата на Международния търговски център на адрес: https://www.trademap.org/Product_SelCountry_TS.aspx?nvpm=1|100||TOTAL||2|1|1|2|2|1|1|1 Данните за световния износ са на адрес: https://www.trademap.org/Product_SelProduct_TS.aspx?nvpm=1||TOTAL||2|1|1|2|2|1|1|1

принос за това има повишаващата се ценова конкурентоспособност на българското производство и износ, по която се издигаме само през последната една година от 11-то на 5-то място. Следователно страната ни показва добри сравнителни преимущества по детайлизираните подкритерии за външната търговия, което подтиква към анализ и систематизиране на предпоставките за постигнатия напредък.

Ефектите от разрастването на потоците на външната търговия се отразяват върху конкурентоспособността, но също така и върху темповете на икономическия растеж, като зависят в голяма степен от отрасловата и стоковата структура на износа. Тъй като отделните икономически сектори и отрасли се характеризират с различно равнище на конкурентоспособност, се откроява необходимостта от разкриване и по-добро усвояване на възможностите за износ на продукцията не на всички, а предимно на сфери и отрасли с проявени сравнителни конкурентни предимства.

Исходно значение за определяне на сравнителните конкурентни предимства има статистическата информация за относителните дялове и настъпилите през съответния изследван период динамични изменения в стоковата структура на българския износ. Данните в Таблица 1, включваща стоковите групировки и сектори според Стандартната външнотърговска класификация (SITC), показват значителни промени през последните осем години (от кризисната 2009 г. до 2016 г., за която са налични окончателни данни). В нашия износ голям и дори нарастващ дял продължават да заемат стоки с по-ниска степен на преработка. Така например към края на периода почти се удвоява стойността на износа на необработени (сурови) материали, с изключение на горивата, с почти 50% по-голям става износьт на минерални горива и масла. Същевременно обаче стоковата структура на износа ни се променя в положителна насока, доколкото много по-значително увеличение се постига при други стокови групи и то е ясно изразено особено през последните две-три години. Тези промени засягат предимно нарастващия дял в износа ни на продукти с по-висока добавена стойност, каквито са стоковата група „машини, оборудване и превозни средства“ и групата на химическите вещества и продукти. За обхванатия период и при двете тези стокови групи се постига доста голямо увеличение – съответно с почти 200% и със 170%. Като отражение на тези ръстове към 2016 г. се регистрира промяна в стоковите групи, заемащи водещи позиции в българския износ. На първо място застават машините, оборудването и превозните средства (с най-голям относителен дял в износа от 22%), на второ място са артикулите, класифицирани според вида на материала (20%), на трето място е износьт на разнообразни готови продукти (18%). Ясно откроява-

та тенденция на надделяване в износа на продукти с по-висока добавена стойност, създавани в преработващата промишленост, за сметка на продукти с по-ниска добавена стойност и на ресурсоемки производства, допринася за повишаване на конкурентоспособността. Същевременно обаче все още изоставаме и е необходимо полагане на повече усилия и мерки за създаване на повече по-сложни крайни продукти, с повече етапи на преработка на първичните суровини и материали, внедряване на повече български иновативни решения, навлизане на европейските и на световните пазари под собствена марка (Илиев, В., (2016). Ако наред с това се установи, че отчитаните на този етап промени се основават и на по-силно застъпване в българския износ на продукти с доказани конкурентни предимства, ще могат да се окажат по-големи и по-трайни ефекти върху конкурентоспособността и прирастите на БВП у нас.

Именно в контекста на трайността и степента на постиганите ефекти от очертаните промени в стоковата структура на износа интерес представлява да се установи дали като цяло се откроява тенденция, да нараства износът на продукция на отрасли, за които са разкрити сравнителни предимства, дали има случаи на неоползотворени предимства, а паралелно с това и на осъществяван износ при показани сравнителни недостатъци. Това ще позволи да се очертаят и бъдещите тенденции в промените в стоковия състав на износа, в общия краен ефект от износните дейности, възможното по-трайно експортно импулсиране на растежа.

Направените по-горе изводи се основават на публикуваните от НСИ данни според Стандартната външнотърговска класификация (SITC), която е по-обобщена, представена в по-ограничен брой стокови групировки, по сектори. Те се оказват по-различни, ако се приложат стоките и стоковите групи, изследвани от Международния търговски център (International Trade Centre ITC, Geneva), които са в много по-голяма степен детайлизирани и позволяват извършване на унифицирани сравнения на стоковата структура на износа (и вноса) на много държави в света.

Таблица 1

Износ по сектори на Стандартната външнотърговска класификация (SITC) за 2009–2016 г. *

(млн. лв.)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Общо	22881.6	30435.0	39633.6	40622.9	43559.2	43233.5	44949.5	47186.3
в т.ч. ЕС	14857.7	18520.1	24652.1	23779.8	26111.1	26921.1	29049.4	31157.6
Храни и живи животни	2373.9	3261.2	3796.7	4135.3	5057.2	4679.1	4857.4	5399.5
в т.ч. ЕС	1852.7	2472.7	2924.5	3183.2	3394.2	3168.4	3260.5	3746.5
Безалкохолни и алкохолни напитки и тютюн	676.9	679.1	797.7	877.4	946.7	869.3	823.9	810.9
в т.ч. ЕС	361.3	278.2	322.9	315.5	356.5	296.5	288.2	368.8
Необработени (сурови) материали, негодни за консумация (изкл. горивата)	1650.5	2647.9	3978.2	3565.6	3686.3	3112.9	2953.8	3134.3
в т.ч. ЕС	960.8	1553.4	2317.4	1687.7	1960.6	1881.5	1850.8	2108.6
Минерални горива, масла и подобни продукти	2956.8	4111.5	5452.2	6746.6	6551.5	5610.7	4859.4	4275.4
в т.ч. ЕС	975.7	995.5	1254	1531.1	1505.1	1234.6	1388.3	1195.5
Мазнини, масла и восъци от животински и растителен произход	154.8	203.0	294.9	303	394.6	440.8	471.6	483.4
в т.ч. ЕС	110.5	152.5	225.5	230.8	303.6	333.9	323.1	314.3
Химични вещества и продукти	1759.4	2424.1	3160.6	3371.8	3546.3	3945.3	4437.3	4732.6
в т.ч. ЕС	711.2	971.9	1461.7	1601.7	1851.8	2102.9	2576.4	3140.5
Артикули, класифицирани главно според вида на материала	5263.8	7062.4	9805.5	9275	9658.3	9634.7	9968.6	9595.8
в т.ч. ЕС	3507.4	4404.9	6523.7	5805.1	6350.6	6428.3	6859.5	6617.5
Машини, оборудване и превозни средства	3853.3	5094.5	6695.2	6741.4	7830.3	8392	9400.8	10163.4
в т.ч. ЕС	2787.3	3647.5	4918.3	4822.6	5517.3	6137.3	6891.9	7383.9
Разнообразни готови продукти, н.д.	4166.1	4921.6	5601.9	5517.9	5783.7	6437.3	7058.2	8466.4
в т.ч. ЕС	3584.2	4031.6	4684.8	4579.3	4827	5264.3	5522.7	6195.4
Стоки и сделки, н.д.	26.1	29.7	50.7	88.9	104.3	111.4	118.5	124.6
в т.ч. ЕС	6.6	11.9	19.3	22.8	44.4	73.4	88	86.6

* Източник: Данни на НСИ. Вж.: <http://www.nsi.bg/bg/content/7512/> по сектори на стандартната външнотърговска класификация

Според първичните данни на ИТС с голям стойностен обем в българския износ за 2016 г. е катодната мед (макар износът ѝ да бележи известен спад), след нея се нареждат леки и среднотежки горива, пшеница и медикаменти. Взети заедно, тези няколко стоки обхващат над 15% от износа ни. На основата на тенденциите в стоковата структура на износа ни през последните години може да се оцени като сравнително добър потенциалът на България за по-голям износ на фармацевтични продукти, катодна и анодна мед, слънчогледови семена, пшеница, царевица и др. (Илиев, В., 2017). Следователно, наред с очертаните вече стоки и стокови групи, декомпозираните данни опосредстват поставянето на ясно изразен акцент все още върху продукти с по-ниска или недостатъчно висока добавена стойност. Оттук могат да се очакват по-ограничени ефекти върху икономическия ни растеж. Същевременно трябва да се отчита, че проблеми могат да възникнат и поради това, че над половината от износа ни е твърде силно концентриран и без достъп до диверсифицирани пазари. Редица стоки се изнасят (единствено или преобладаващо) за една конкретна европейска или за малък брой страни от ЕС или света. Например много български стоки се изнасят предимно в страни от ЕС; пшеницата, която е основна зърнена култура за България и обхваща над 60% от площите за тези култури, се изнася предимно в страни от нашия регион, отчасти в страни от ЕС и някои африкански страни. (Алексиев, А., 2009) Затова всеки срив в икономиките на тези изолирани наши външнотърговски партньори може да предизвика бърз и рязък спад на износа на определени стоки и стокови групи, а оттук и на общата стойност на българския износ. Именно пренесените с известен времеви лаг кризисни симптоми, свиването на търсенето на чужда и на българска продукция на пазарите в отделни страни от ЕС бяха и една от предпоставките за последната икономическа криза от 2009 г. в страната. Оттук като необходимо се налага, през следващите години не само да продължи тенденцията на умножаване, но и да се наблегне върху по-голямо разслояване на външнотърговските ни контакти, диверсифициране на външните пазари.

Тези представени нееднозначни оценки за конкурентоспособността на износа по стоки и стокови групи могат да се прецизират чрез допълнителен анализ на сравнителните конкурентни предимства на българското производство и износ, изведени чрез прилагането на индекса на Б. Баласа и индекса на М. Амир.

Резултатите от сравнителния анализ на българския и световния износ по повече от 100 стоки и стокови групи, извършен по метода на Б. Баласа и по метода на М. Амир за периода 2012–2016 г., показват възможности за разширяване на износа от България на определени стокови

групи. Макар обособените сравнителни конкурентни предимства да включват предимно производства с по-ниска добавена стойност, оползотворяването на нови възможности за износ може да допринесе за увеличаване на създавания у нас БВП. Наред с това могат да се идентифицират и стокови групи, които се изнасят при проявени сравнителни недостатъци и биха могли да се избягват или ограничават.

На основата на стойностите на индексите, изведени по метода на Б. Баласа, се открояват някои по-силни сравнителни конкурентни предимства на България през 2016 г. Те са съсредоточени предимно в сферата на производството и износа на: олово и изделия от него; мед и изделия от него; пшеница; цинк и изделия от него; вълна, сурова необработена кожа; тютюн и тютюневи изделия; маслодайни семена и растения, други семена и растения за индустриални и медицински цели; стъкло и изделия от стъкло; торове; облекла и аксесоари към облекла, които не са трикотажни или плетени, и др. (вж. Приложение 2), Въпреки относително по-малката им добавена стойност, износът на тези стокови групи може да се предпочита и разширява и да допринесе за повишаване на конкурентоспособността на икономиката ни.

Повечето от тези стокови групи участват в обобщени като водещи общо 85 стокови групи с проявени конкурентни предимства през 2011–2012 г. в анализ на Министерството на икономиката, енергетиката и туризма от 2013 г. по метода на Б. Баласа (Конкурентни предимства на българските експортни производства, 2013). Прави впечатление, че са сходни получените от нас и от анализа на МИЕТ за по-ранна година резултати – по отношение на това, че България почти няма проявени конкурентни предимства в стокови групи с висока добавена стойност. Изключение е само участието в първите 20 стокови групи с най-висока стойност на индекса на Б. Баласа, според анализа на МИЕТ, на машините за произвеждане и използване на енергия (Конкурентни предимства на българските експортни производства, 2013, с. 4). Тревожни са още два извода от анализа на МИЕТ. Първо, че е слабо присъствието на високотехнологичните продукти, доколкото от общо 18 от тези продуктови групи нашата страна реализира конкурентни предимства само при три и те формират едва 2.5% от износа на България. Второ, че от общо 73 стокови групи, отнасящи се до продукти на средно високотехнологични дейности, България реализира сравнителни предимства само при 17 и те възлизат на 10.8% от износа на страната (Конкурентни предимства на българските експортни производства, 2013, с. 5 и с.15). От тази гледна точка следва, че и в близко бъдеще нарастването на стойността и на приноса на износа ни за растежа и конкурентоспособността ще се осно-

вават предимно на постиганата ценова конкурентоспособност, която е от по-нисък порядък.

Нашите резултати показват също, че при някои стокови групи има частично проявление на недостатъка на индекса на Баласа – стойностите му за последната година (2016 г.) са по-високи, не се колебаят в диапазон около единица. Това се отнася например до олово и изделия от него – с индекс 13,4; мед и медни изделия – с индекс 8,6; пшеница и житни растения – с индекс 7,2; цинк и изделия от него, и някои други. Като причина се откроява по-същественото различие в относителния им дял в износа на България и в рамките на общия световен износ. За тези стокови групировки изводите на основата на индекса на Баласа би следвало да се приемат с известни резерви или по отношение на тях да се възприемат в по-голяма степен резултатите за индекса на Амир.

В по-обобщен план, без да се прилага строго ранжиране, получените стойности на индекса на Баласа показват, че за преобладаващата част от стоковите групировки, които участват в българския износ, има проявени конкурентни предимства. Макар случаите на износ при проявени сравнителни недостатъци да са значително по-малко, все пак има и такива. Индексът на Баласа е по-малък от единица и подчертава основания за ограничаване на осъществявания износ на пет стокови групи – желязо и стомана; целулоза от дървесина или от друг влакнест целулозен материал, възстановена (отпадъчна и скрап) хартия; конфекция и текстилни изделия; минерални горива, минерални масла и продукти от тяхната дестилация, битумни вещества; фармацевтични продукти. Макар те да включват и малко групи от стоки с по-голяма добавена стойност, все пак ако вместо тях в износа се застъпят в по-голяма степен други стоки с конкурентни предимства, приносят към конкурентоспособността и икономическия ни растеж ще е по-съществен. Защото, взети заедно, тези пет стокови групи формират 14,7% от износа ни, като подчертана необходимост за ограничаване на износа има особено при минерални горива, минерални масла и продукти от тяхната дестилация, които възлизат през 2016 г. на 9,2% от българския износ. Заслужава да се отбележи, че индексът на Баласа за тези няколко стокови групи със сравнителен недостатък приема стойност по-малка, но сравнително близка до единица. Следователно възможно е, във времето да се положат усилия и да се постигнат сравнителни предимства в производството и износа на тези стоки.

Стойностите на индексите, изведени по метода на М. Амир, открояват като по-силни сравнителни конкурентни предимства на България през периода 2012–2016 г. и към 2016 г. други стоки и стокови групи. Според тези индекси има основания да се увеличават производството и

износът например на: пшеница; маслодайни семена и растения; други семена и растения за индустриални и медицински цели; руди, шлаки, пепел; облекла и аксесоари към тях, трикотажни или плетени; играчки, игри и спортни принадлежности, части и принадлежности към тях; млечни продукти, птичи яйца, естествена мед; етерични масла, парфюмерийни, козметични и тоалетни препарати; захар и захарни изделия; вата, филц и нетъкан текстил; въжета, кабели и изделия от тях, специални прежди; изделия от неблагородни метали, желязо и стомана; химически продукти; каучук и изделия от каучук; гипс, цимент, азбест, слюда и др. (вж. Приложение 2).

През изследвания период стойностите на индекса на Амир са високи и с най-ясно изразена и еднопосочна тенденция на нарастване при посочените няколко стокови групи, при сравнение на 2013 г. с 2016 г. Съобразно възприетата логика при тълкуването на тези индекси по-голямо значение е отдадено на тенденцията на нарастване на износа им отколкото на стойността на индекса. Тук трябва да се подчертае, че изпъкналите според индекса на Баласа по-различни стокови групи показват в повечето случаи друга динамика на индекса на Амир – към намаляване или колебания, т.е. не само нарастване, а и известно намаление на износа им в отделни години от периода. Това потвърждава още веднъж извода за недостатъчно убедителното ни конкурентно предимство в тези стокови групи. Към намаляващите ни предимства според индекса на Амир се отнасят например олово и изделия от него; мед и медни изделия; тютюн и произведени заместители на тютюна; продукти от мелничарската промишленост, малц, скорбяла и нишесте и др. При тях индексът на Амир показва намаляване на стойността си при прехода от 2013 г. към 2016 г.

Наред с това необходимостта от ограничаване на износа изпъква и за стоките с еднозначна низходяща тенденция на изменение на стойността на индекса на Амир през целия изследван период. Към тях спадат например тютюн и заместители на тютюневи изделия; облекла и допълнения за облеклата, които не са трикотажни или плетени; друга конфекция и текстилни изделия; чадъри, слънчобрани, бастуни, седалки, камшици за езда; самолети, космически кораби и части за тях. Макар и да са сравнително малко, повечето от тези стокови групи са представени в българския износ и понякога дори с немалки стойностни обеми.

Независимо от направените изводи и частичните разминавания в тях според анализа на стойностите на индекса на Баласа и индекса на Амир, систематизираните стокови групи индикират за изоставане на производството и износа на България по отношение на устойчивостта и проявлението на предимства от по-висш порядък. Все още преобладават

предпоставките за постигане на сравнителни предимства от по-нисък порядък, които се отдават на наличие на евтина и квалифицирана работна ръка, създаване и използване на относително евтина електроенергия, наличие на необходимите първични суровини и материали, както и на благоприятен данъчен режим. Те са в основата на постигати конкурентни предимства на българските фирми, които намират израз преди всичко в сравнително по-ниски цени на изнасяните стоки, т.е. с акцент върху ценова конкурентоспособност. Както вече бе отбелязано, именно по нея се издигаме само за последната една година от 11-то на 5-то място според анализа на IMD. Такива предимства обаче не бива да се възприемат като устойчиви, а са по-скоро несигурни и нетрайни. Те не само оказват ограничени ефекти, но са и чувствителни към промените в международната конюнктура, могат сравнително лесно да се преобърнат и трансформират в недостатъци под влияние на колебанията на цените на стоките на международните пазари. Като правило те имат определящо значение при създаването и износа на продукти с относително по-ниска добавена стойност, съсредоточаване върху добив на ресурси, трудоемки производства, сглобяване на изделия. Наред с това подобни предимства намаляват значението си в съвременните условия на променена конкурентна среда особено под въздействие на протичащите процеси на либерализация на търговията и глобализация на пазарите. Очертаващата се напоследък, макар и все още крехка, тенденция на по-широко застъпване в износа ни на продукти с по-висока добавена стойност изисква постигане на по-трайни предимства, от по-висок ранг. Те се асоциират със способност за развиване на високотехнологични производства, за създаване и изнасяне на стоки с повече степени на преработка, с по-високо съдържание на интелектуален компонент. Именно тези производства са с по-голям и перспективно ориентиран конкурентен потенциал, могат да окажат по-трайно и сериозно въздействие върху темпа на нарастване на съвкупното ни производство, да се превърнат в стабилен и траен източник на растеж. Те е необходимо да се превърнат в приоритетни направления за извършването на местни и чуждестранни инвестиции, за стимулирането им от държавата в настоящето и в близко бъдеще. Създаването на подходящи предпоставки и реализирането на инвестиционно, иновационно и експортно ориентиран тип икономически растеж изисква повече публични и частни инвестиции в наука и изследвания, по-добро, съобразено с потребностите на бизнеса и практически ориентирано образование, облекчения за започване на нов бизнес, развитие на нови високотехнологични фирми. Както се подчертава и в Програмата за повишаване на конкурентоспособността на националната икономика и България за периода 2014–2018 година (2014, с. 1): „Конкурентоспособността е

относителна, а не абсолютна величина и в този смисъл търпи промяна както в резултат от развитието на вътрешните двигатели за икономически растеж (ресурси, технологии, компетенции), така и под влияние на измененията във външната конкурентна среда“.

Заклучение

През последните години настъпват позитивни промени в стоковата структура на българския износ, с крехко изразена тенденция на частичен преход към експорт на продукти със сравнително по-висока добавена стойност. Получените резултати от изследването на индекса на Баласа и индекса на Амир за българския износ не са еднозначни, но позволяват обособяването на отделни стокови групи с изяви конкурентни предимства, както и с конкурентни недостатъци. Независимо от различната им степен на преработка, безусловно положителни ефекти върху външната детерминираност на растежа на БВП ще окаже възможното разширяване на износа на продуктите с проявени конкурентни предимства и ограничаването на тези с конкурентни недостатъци. Необходимо е също стимулиране и разрастване на производството и износа на високотехнологични продукти, с което ще се допринесе за преход към постигане и на конкурентоспособност от по-висш порядък.

Цитирана и използвана литература

- Алексиев, А., Цветанов, Д. (2009). Сравнителни предимства и конкурентоспособност на производството на пшеница в България, Икономика и управление на селското стопанство, 54, 4/2009, с. 26-34
- Велинова, Д. (2006). Външната търговия на България с Европейския съюз – конкурентоспособност на износа и ефекти от търговската либерализация върху вноса, Агенция за икономически анализи и прогнози, Серия икономически изследвания, 1/2006, с. 15-17, <https://www.minfin.bg/upload/9109/V.T.2006.pdf>
- Георгиева, Т., Цоцорков, Л. и др. (2014). Анализ на конкурентоспособността на българската икономика, Център за изследване на демокрацията, София, 2014, http://www.bmgk-bg.org/content/fm/14/936/20_14_03_11_1_.pdf
- Желев, П. (2009). Експортна специализация на България в отношенията с Европейския съюз 1997-2007 г., 2009, http://ips.bg/Uploads/ResearchPapers/Research%20Papers_vol1_2009_No8_P%20Jele.pdf

- Илиев, В. (2016). Българският износ през 2016 г., Българска стопанска камара, 2017, <https://bia-bg.com/analyses/view/23321/>
- Кеймекс, Т. (2001). Бъдещето на разширения Европейски съюз, с. 95
- Конкурентни предимства на българските експортни производства, 2013, Министерство на икономиката, енергетиката и туризма, <https://www.mi.government.bg/files/useruploads/files/innovations/compradva ntagesi.pdf>
- Маринов, В. (2006). Отвореност и растеж на националната икономика, София, Годишник на УНСС, http://www.unwe.bg/uploads/Yearbook/Yearbook_2006_No1_V%20Marinov.pdf
- Патарчанова, Е., Пецева, В. (2012). Външната търговия на България със съседните страни, БАН, С., 2012, geoproblems.eu/wp-content/uploads/2016/02/2012_12/6_patarchanova.pdf
- Програма за повишаване на конкурентоспособността на националната икономика и България за периода 2014-2018 година, 2014, с. 1.
- Рикардо, Д. (2015). За принципите на политическата икономия и данъчното облагане, ИК „Рата“, С., 2015
- Смит, А. (2010). Богатството на народите, ИК „Рата“, С., 2010.
- Хаджиев, В. (2014). Общо проявени сравнителни предимства в съвременните условия на международна търговия, Икономическа мисъл, 4/2014, с. 65-79, lib-serv.vfu.bg/ft/STA/F0025886.PDF
- Ярлийска, М., Димитрова, Н. (2012). Конкурентност на българския износ, Министерство на финансите, октомври 2012, <https://www.minfin.bg/upload/12150/Iznos.pdf>
- Amir, M. (2000). Trade Liberalization and Malaysian Export Competitiveness: Prospects. Problems and Policy Implication, Paper presented at the International Conference on the Challenges of Globalization, October 1999, Bangkok, Thailand
- Balassa, B. (1965). „Trade Liberalisation and ‘Revealed’ Comparative Advantage”, The Manchester School of Economics and Social Studies, No: 33, pp.99-123.
- Balassa, B. (1979). „The Changing Pattern of Comparative Advantage in Manufactured Goods”, The Review of Economics and Statistics, Vol. 61, № 2, (May, 1979), pp. 259-266, https://econpapers.repec.org/article/tprrestat/v_3a61_3ay_3a1979_3ai_3a2_3ap_3a259-66.htm
- Cabolis, Chr. (2017). Has the world become more globalized?, IMD, November 2017, <https://www.imd.org/wcc/world-competitiveness-center-publications/2017-com-november/>
- Deadorff, Alan V. (1980). „The General Validity of the Law of Comparative Advantage”, The Journal of Political Economy, Vol. 88, №5, (Oct.,

- 1980), pp. 941-957, <http://faculty.smu.edu/tosang/pdf/deardorff1980.pdf>
- Dollar, D. (1993). „Technological Differences as a Source of Comparative Advantage”, *The American Economic Review*, Vol. 83, (May, 1993), № 2, pp. 431-435.
- Falvey, Rodney E. (1981). „Comparative Advantage in a Multi-Factor World”, *International Economic Review*, Vol. 22, No. 2. (Jun., 1981), pp. 401-413, https://econpapers.repec.org/article/ieriecrev/v_3a22_3ay_3a19_81_3ai_3a2_3ap_3a401-13.htm
- Freebairn, J. (1986). Implications of Wages and Industrial Policies on Competitiveness of Agricultural Export Industries, paper presented at the AAESPF, Canberra, Australia.
- Hoen, A., Oosterhaven, J. (2006). On the Measurement of Comparative Advantage, *Ann Reg Sci*, Vol. 40, 2006, pp. 677-691, <https://www.rug.nl/research/portal/files/3096135/04c11.pdf>
- Mora, I. (2001). The Role of Comparative Advantage in Trade within Industries: A Panel Data Approach for the European Union, Universidad de Castilla-La Mancha, 2001, <https://www.nottingham.ac.uk/gep/documents/.../diaz-2001.pdf>
- Porter, Michael E. (1990). The Competitive Advantage of Nations, *Harvard Business Review*, March-April 1990 Issue, <https://hbr.org/1990/03/the-competitive-advantage-of-nations>
- Rauch, James E. (1990). „Comparative Advantage, Geographic Advantage and the Volume of Trade”, NBER Working Paper No. 3512, Issued in November 1990, <http://www.nber.org/papers/w3512>
- The Global Competitiveness Report 2017–2018, World Economic Forum, 2017, <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf>
- Tullio, Gr. (2016). Comparative Advantages in CEEC-5, Management International Conference, Croatia, June 2016, pp. 441-451, <http://www.hippocampus.si/ISBN/978-961-6984-81-2/207.pdf>
- Vollrath, T. (1991). A Theoretical Evaluation of Alternative Trade Intensity Measures of Revealed Comparative Advantage, *Weltwirtschaftliches Archiv*, Vol. 127/1991, pp. 265-280, <https://www.rug.nl/research/portal/files/3096135/04c11.pdf>
- World Competitiveness Ranking 2017, Country Profile – Bulgaria, IMD, 2017, <https://www.imd.org/wcc/world-competitiveness-center-rankings/countries-profiles/>
- World Development Indicators, Databank, Bulgaria, <http://data.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&country=BGR>

*Приложение 1. Износ на България и света по стокови групи, 2012–2016**

Unit : US Dollar thousand

България

Code	Product label	Exported value in 2012	Exported value in 2013	Exported value in 2014	Exported value in 2015	Exported value in 2016
'TOTAL	All products	26698780	29510574	29386540	25778746	26087706
'85	Electrical machinery and equipment and parts thereof; sound recorders and reproducers, television ...	1852029	2323551	2491128	2509752	2531512
'27	Mineral fuels, mineral oils and products of their distillation; bituminous substances; mineral ...	4319617	4348054	3705473	2737981	2406162
'84	Machinery, mechanical appliances, nuclear reactors, boilers; parts thereof	1848493	2135344	2296710	2043119	2082623
'74	Copper and articles thereof	2787053	3001757	2717826	2289684	1682092
'10	Cereals	1061191	1579626	1231611	973495	1112363
'99	Commodities not elsewhere specified	316201	323136	530215	655892	969906
'62	Articles of apparel and clothing accessories, not knitted or crocheted	949452	1021449	1056250	904332	947272
'30	Pharmaceutical products	743554	888283	1023735	898226	823557
'87	Vehicles other than railway or tramway rolling stock, and parts and accessories thereof	557715	694451	743943	711843	780328
'39	Plastics and articles thereof	599831	733895	793728	743146	741403
'12	Oil seeds and oleaginous fruits; miscellaneous grains, seeds and fruit; industrial or medicinal ...	728109	1009698	796141	611088	734460
'61	Articles of apparel and clothing accessories, knitted or crocheted	711828	813329	843061	679282	733713
'94	Furniture; bedding, mattresses, mattress supports, cushions and similar stuffed furnishings; ...	468626	530179	634421	594759	646013
'26	Ores, slag and ash	738818	741613	632145	534048	563410

Свят

Exported value in 2012	Exported value in 2013	Exported value in 2014	Exported value in 2015	Exported value in 2016
18459708910	18960159283	18970339459	16522585105	15862044431
2195126794	2335905031	2403875743	2341918208	2332358812
3393026283	3290844969	3045703878	1832063298	1525707478
2082248229	2102020648	2160470707	1939245366	1892407158
173549530	166088633	156259279	130222858	119025151
120311259	123172743	119543275	105118803	93407663
302978922	325416992	369778988	403952483	266198997
193387078	208629455	234257478	220625936	221478157
469677940	490813200	516553337	502746009	505632740
1308767389	1355209293	1396237144	1325193827	1345616893
570361184	603608080	622338322	553761334	546550067
93729964	100967623	100522627	87617941	88984342
211725222	231619273	240427392	221728939	220645836
210776271	228816421	243774595	238847058	235326924
237423365	249293800	233903965	158831203	158803414

'73	Articles of iron or steel	454475	482191	513354	473951	530329	306488411	312230592	319412217	280946420	260001185
'72	Iron and steel	922933	819160	728191	455483	442401	427777933	397838484	413529639	327575249	301120127
'70	Glass and glassware	328433	340682	397942	391251	423829	71734209	74850209	74336688	69533364	69094426
'38	Miscellaneous chemical products	69453	76814	99983	121692	350193	177994975	184777300	192318074	170280547	172158131
'76	Aluminium and articles thereof	315929	357569	393738	364934	346724	161200664	165881589	176011843	165592321	158774822
'24	Tobacco and manufactured tobacco substitutes	447296	507942	477062	373748	345684	43816441	45656761	45728055	40451309	41179877
'90	Optical, photographic, cinematographic, measuring, checking, precision, medical or surgical ...	342603	287772	307457	285189	318750	554588009	564133374	575095532	543869609	536587572
'44	Wood and articles of wood; wood charcoal	352795	364403	420476	352820	315128	119090107	132880599	141572756	126246464	128462011
'40	Rubber and articles thereof	175765	233501	268309	261161	292162	221584576	208200370	193835699	167998707	162775777
'33	Essential oils and resinoids; perfumery, cosmetic or toilet preparations	196634	221305	247195	250517	281680	105414920	113436461	118140237	111475061	115638075
'15	Animal or vegetable fats and oils and their cleavage products; prepared edible fats; animal ...	203901	273892	305635	273947	279217	106597550	99226445	96989562	86209014	87204330
'95	Toys, games and sports requisites; parts and accessories thereof	149865	181285	218924	231936	270477	91923029	90581865	95356708	95597018	97683707
'28	Inorganic chemicals; organic or inorganic compounds of precious metals, of rare-earth metals, ...	302683	278248	298595	283159	262062	129659430	126119710	121642216	110923462	99763006
'48	Paper and paperboard; articles of paper pulp, of paper or of paperboard	189105	236570	261546	241960	254955	167608136	172851166	174640988	157042655	154350570
'31	Fertilisers	260406	226063	241410	263557	243314	74911199	66999808	65081516	64254991	49904314
'19	Preparations of cereals, flour, starch or milk; pastrycooks' products	194967	225888	241489	237342	237049	57987076	64727263	68159251	63264203	65560636
'64	Footwear, gaiters and the like; parts of such articles	244949	262176	283426	236096	224640	117820675	129196468	142105686	134258404	135070716
'23	Residues and waste from the food industries; prepared animal fodder	193937	254712	276256	233445	210570	73035475	81607877	82909078	71779635	68563029
'02	Meat and edible meat offal	216055	187408	200993	167460	199195	117630751	124635571	131689693	109617492	113418302

'04	Dairy produce; birds' eggs; natural honey; edible products of animal origin, not elsewhere ...	186802	231678	244671	207662	186443
'69	Ceramic products	193880	190320	201260	174298	176275
'18	Cocoa and cocoa preparations	74538	106270	135594	167877	172469
'79	Zinc and articles thereof	166870	153934	187726	161009	163001
'78	Lead and articles thereof	139458	171117	191081	159930	154807
'20	Preparations of vegetables, fruit, nuts or other parts of plants	123399	132385	140023	133749	137554
'22	Beverages, spirits and vinegar	165738	166752	147662	134275	136187
'83	Miscellaneous articles of base metal	79454	84665	101254	107085	128200
'55	Man-made staple fibres	115083	129175	136822	120098	124472
'51	Wool, fine or coarse animal hair; horsehair yarn and woven fabric	107593	122976	129893	125295	117937
'25	Salt; sulphur; earths and stone; plastering materials, lime and cement	102843	105892	110037	110323	114774
'08	Edible fruit and nuts; peel of citrus fruit or melons	95265	116604	113394	112455	112019
'09	Coffee, tea, maté and spices	83406	78140	100415	96196	105063
'68	Articles of stone, plaster, cement, asbestos, mica or similar materials	73221	73536	77429	79380	96804
'07	Edible vegetables and certain roots and tubers	73281	77535	90566	78658	94824
'63	Other made-up textile articles; sets; worn clothing and worn textile articles; rags	106433	111632	108998	89524	94762
'17	Sugars and sugar confectionery	146738	130717	103878	89013	94504
'21	Miscellaneous edible preparations	61191	71385	82620	83687	90783
'86	Railway or tramway locomotives, rolling stock and parts thereof; railway or tramway track fixtures ...	100099	98366	95808	87603	79795

81626334	93536885	97658045	75009013	72505318
47394719	51574478	56033434	57046900	50385688
43954524	43961513	49851422	47680972	49545272
14980095	14031487	15752674	14802073	14419545
6875395	7513019	7576719	6643689	7023905
57252982	61227268	61694658	62851740	58748363
107945103	113676609	113438252	104699069	106141318
58821441	62706486	67013129	64239841	62788763
39886235	41087320	42333892	39092190	36512990
14552331	14516498	14347952	13260683	12551266
46226048	45746955	46875951	42123248	38106987
90745108	99578053	105365162	103815656	107233198
48407674	45185670	49945858	48016409	47300137
45221587	49665843	52612145	50494306	49081198
58646583	66397955	67170263	61345189	69251988
56681613	62444385	66432108	61266206	60087849
52950833	51893883	46894414	40240643	42851900
56861913	63095996	66566931	62362286	64809884
44351554	40294501	43356197	38324080	32183071

'34	Soap, organic surface-active agents, washing preparations, lubricating preparations, artificial ...	57379	78144	79646	69589	76454	56077563	58329673	60056592	53679858	54162205
'29	Organic chemicals	107442	94102	93042	92251	75694	446629207	452114818	434907214	370637883	350800123
'16	Preparations of meat, of fish or of crustaceans, molluscs or other aquatic invertebrates	31398	45884	65102	57061	75506	47445802	50037023	49946639	44324289	44639733
'71	Natural or cultured pearls, precious or semi-precious stones, precious metals, metals clad ...	219906	120505	101334	65544	75089	777547712	863857693	719694330	635642378	637581441
'35	Albuminoidal substances; modified starches; glues; enzymes	64566	80414	86273	81260	73945	26566670	28529468	29909081	26989428	26473008
'47	Pulp of wood or of other fibrous cellulosic material; recovered (waste and scrap) paper or ...	58388	74710	72898	63930	65279	45477016	46465871	46358156	44143158	43087110
'42	Articles of leather; saddlery and harness; travel goods, handbags and similar containers; articles ...	54189	56027	65808	64108	64712	69218316	75075898	76631969	74998666	73749129
'54	Man-made filaments; strip and the like of man-made textile materials	45157	46182	46003	43854	63627	48116333	50358793	51264591	47034659	44617907
'56	Wadding, felt and nonwovens; special yarns; twine, cordage, ropes and cables and articles thereof	24464	32986	35698	40815	49044	22408428	23879860	25420803	23970435	23465892
'11	Products of the milling industry; malt; starches; inulin; wheat gluten	83159	85401	95419	51741	47111	18456192	19407493	19689985	18192968	17019204
'96	Miscellaneous manufactured articles	36489	56286	56690	48798	45929	43648325	47426162	50193253	48269152	48911492
'01	Live animals	33349	24861	18919	26199	43991	22261263	23310349	24512600	19226935	20367860
'52	Cotton	30774	38438	41586	39520	41670	67758062	72036985	64078701	56354331	51183868
'49	Printed books, newspapers, pictures and other products of the printing industry; manuscripts, ...	27031	29258	33563	40866	38878	43619311	45993654	46127858	38581388	36268262
'82	Tools, implements, cutlery, spoons and forks, of base metal; parts thereof of base metal	39568	41041	43117	38657	38026	62923588	65035467	68129281	62202017	60324632
'60	Knitted or crocheted fabrics	28390	31317	34346	32135	31070	30302333	32845395	34086135	33677694	32337159

'03	Fish and crustaceans, molluscs and other aquatic invertebrates	28379	31169	26745	27925	30697	95867197	104826130	112889371	97394141	109921485
'32	Tanning or dyeing extracts; tannins and their derivatives; dyes, pigments and other colouring ...	27575	32598	32746	32790	26567	79646926	82057921	83892226	73893685	73943426
'41	Raw hides and skins (other than furskins) and leather	36151	30855	26707	29413	24435	31944871	35692322	36402535	30163436	26342115
'89	Ships, boats and floating structures	53642	5036	15785	8491	16999	158413279	146612793	138798883	133241520	123637347
'91	Clocks and watches and parts thereof	15324	18735	14018	17207	16634	52824048	55408912	57550594	55326989	49947040
'57	Carpets and other textile floor coverings	12136	16305	20291	18783	16520	14834147	15915818	16407043	14770721	14673576
'58	Special woven fabrics; tufted textile fabrics; lace; tapestries; trimmings; embroidery	5553	8575	11420	10894	12003	12708084	13394112	13639767	12628177	12121569
'06	Live trees and other plants; bulbs, roots and the like; cut flowers and ornamental foliage	8342	9357	8748	7508	11008	20858874	22152782	22484695	19318596	19846441
'81	Other base metals; cermets; articles thereof	14859	11764	12556	10425	10302	18519124	17764610	18753586	16835225	15619472
'05	Products of animal origin, not elsewhere specified or included	3851	6702	9278	6755	7339	9500890	10448149	10741767	8636471	8540887
'59	Impregnated, coated, covered or laminated textile fabrics; textile articles of a kind suitable ...	3446	4148	6089	6596	6801	24581973	25498411	26299293	24033104	23915631
'88	Aircraft, spacecraft, and parts thereof	55817	35323	16006	9415	6750	287301601	313657254	322087459	331954984	328657803
'65	Headgear and parts thereof	3317	4529	5678	4088	4541	7648146	8465489	9135945	8885990	9163539
'92	Musical instruments; parts and accessories of such articles	3023	2693	3939	3508	3701	6643367	6538383	6658552	6320981	6182091
'36	Explosives; pyrotechnic products; matches; pyrophoric alloys; certain combustible preparations	6109	6132	5000	4310	3474	4395087	4647848	6535704	4460129	4176609
'43	Furskins and artificial fur; manufactures thereof	1070	2775	1638	1181	3120	12231489	14873309	12565476	11116066	8215224
'66	Umbrellas, sun umbrellas, walking sticks, seat-sticks, whips, riding-crops and parts thereof	3342	4047	3636	3210	3087	3561440	3756255	4019199	3868794	3536314
'13	Lac; gums, resins and other vegetable saps and extracts	1352	1634	2492	2978	2484	12722531	9312264	8703323	7092869	7026654

'50	Silk	2561	2388	2444	1965	2222	3136902	3112103	2865962	2457651	2139408
'53	Other vegetable textile fibres; paper yarn and woven fabrics of paper yarn	2640	2897	2507	2761	1951	4004404	4282180	4718070	4675223	4139813
'37	Photographic or cinematographic goods	20817	3770	3278	1647	1765	17935116	17263190	16486031	14647533	14536761
'97	Works of art, collectors' pieces and antiques	901	1617	3323	2041	1745	23524488	24773812	27703010	29207824	28383064
'67	Prepared feathers and down and articles made of feathers or of down; artificial flowers; articles ...	2566	2714	2553	1320	1709	7174940	7908811	8652090	8867710	7337399
'45	Cork and articles of cork	421	639	675	571	775	1700561	1761244	1822703	1596275	1642808
'14	Vegetable plaiting materials; vegetable products not elsewhere specified or included	872	702	702	967	646	803514	818029	899200	904494	905445
'46	Manufactures of straw, of esparto or of other plaiting materials; basketware and wickerwork	185	344	391	360	229	2520211	2440519	2451225	2367703	2253668
'75	Nickel and articles thereof	2351	12180	395	615	171	28671896	29128241	31751921	26272486	19326367
'80	Tin and articles thereof	537	365	557	282	155	8331101	8045403	7855204	5406786	5147798
'93	Arms and ammunition; parts and accessories thereof	1	0	2	2	2	15910717	18524488	13438935	16209664	14790498

* *Источник:* International Trade Centre data.

Приложение 2. Индекси на В. Balassa и индекси на М. Amir за България, 2012–2016*

Code	Product label	Balassa index Bulgaria / World										Amir index Bulgaria / World							
		Balassa 2012		Balassa 2013		Balassa 2014		Balassa 2015		Balassa 2016		Amir 2013		Amir 2014		Amir 2015		Amir 2016	
'78	Lead and articles thereof	14.024	n/a	14.63 3	↑	16.280	↑	15.429	↓	13.401	↓	15.568	n/a	16.410	↑	15.533	↓	14.758	↓
'74	Copper and articles thereof	11.103	n/a	11.61 2	↑	11.228	↓	11.269	↑	8.593	↓	10.819	n/a	10.558	↓	10.783	↑	8.181	↓
'10	Cereals	6.098	n/a	8.240	↑	6.651	↓	5.936	↓	7.241	↑	8.213	n/a	6.451	↓	5.993	↓	6.702	↑
'79	Zinc and articles thereof	7.702	n/a	7.048	↓	7.693	↑	6.972	↓	6.873	↓	6.428	n/a	8.632	↑	7.522	↓	6.974	↓
'51	Wool, fine or coarse animal hair; horsehair yarn and woven fabric	5.112	n/a	5.443	↑	5.844	↑	6.056	↑	5.713	↓	5.286	n/a	5.773	↑	6.426	↑	5.633	↓
'24	Tobacco and manufactured tobacco substitutes	7.058	n/a	7.148	↑	6.735	↓	5.922	↓	5.104	↓	7.251	n/a	6.742	↓	6.015	↓	5.412	↓
'12	Oil seeds and oleaginous fruits; miscellaneous grains, seeds and fruit; industrial or medicinal ...	5.371	n/a	6.425	↑	5.113	↓	4.470	↓	5.019	↑	6.738	n/a	5.087	↓	4.474	↓	5.309	↑
'70	Glass and glassware	3.166	n/a	2.924	↓	3.456	↑	3.606	↑	3.730	↑	2.971	n/a	3.430	↑	3.873	↑	3.860	↓
'31	Fertilisers	2.403	n/a	2.168	↓	2.395	↑	2.629	↑	2.965	↑	1.888	n/a	2.325	↑	2.980	↑	2.398	↓
'62	Articles of apparel and clothing accessories, not knitted or crocheted	3.395	n/a	3.146	↓	2.911	↓	2.627	↓	2.601	↓	3.304	n/a	3.267	↓	2.841	↓	2.719	↓
'99	Commodities not elsewhere specified	0.722	n/a	0.638	↓	0.926	↑	1.041	↑	2.215	↑	0.667	n/a	1.051	↑	1.305	↑	1.521	↑
'19	Preparations of cereals, flour, starch or milk; pastrycooks' products	2.325	n/a	2.242	↓	2.287	↑	2.405	↑	2.198	↓	2.437	n/a	2.407	↓	2.562	↑	2.373	↓
'26	Ores, slag and ash	2.152	n/a	1.911	↓	1.745	↓	2.155	↑	2.157	↑	1.954	n/a	1.636	↓	1.680	↑	2.247	↑
'69	Ceramic products	2.828	n/a	2.371	↓	2.319	↓	1.958	↓	2.127	↑	2.512	n/a	2.518	↑	2.289	↓	1.957	↓
'18	Cocoa and cocoa preparations	1.172	n/a	1.553	↑	1.756	↑	2.257	↑	2.117	↓	1.512	n/a	1.990	↑	2.478	↑	2.291	↓
'55	Man-made staple fibres	1.995	n/a	2.020	↑	2.086	↑	1.969	↓	2.073	↑	2.026	n/a	2.149	↑	2.088	↓	2.017	↓
'61	Articles of apparel and clothing accessories, knitted or crocheted	2.325	n/a	2.256	↓	2.264	↑	1.964	↓	2.022	↑	2.403	n/a	2.348	↓	2.079	↓	2.096	↑
'15	Animal or vegetable fats and oils and their cleavage products; prepared edible fats; animal ...	1.323	n/a	1.773	↑	2.034	↑	2.037	↑	1.947	↓	1.607	n/a	1.987	↑	2.079	↑	2.051	↓
'23	Residues and waste from the food industries; prepared animal fodder	1.836	n/a	2.005	↑	2.151	↑	2.084	↓	1.867	↓	2.182	n/a	2.184	↑	2.072	↓	1.858	↓

'25	Salt; sulphur; earths and stone; plastering materials, lime and cement	1.538	n/a	1.487	↓	1.515	↑	1.679	↑	1.831	↑	1.433	n/a	1.552	↑	1.732	↑	1.726	↓
'35	Albuminoidal substances; modified starches; glues; enzymes	1.680	n/a	1.811	↑	1.862	↑	1.930	↑	1.698	↓	1.893	n/a	1.951	↑	1.999	↑	1.735	↓
'95	Toys, games and sports requisites; parts and accessories thereof	1.127	n/a	1.286	↑	1.482	↑	1.555	↑	1.684	↑	1.234	n/a	1.559	↑	1.790	↑	1.792	↑
'11	Products of the milling industry; malt; starches; inulin; wheat gluten	3.115	n/a	2.827	↓	3.128	↑	1.823	↓	1.683	↓	2.894	n/a	3.172	↑	1.934	↓	1.640	↓
'94	Furniture; bedding, mattresses, mattress supports, cushions and similar stuffed furnishings; ...	1.537	n/a	1.489	↓	1.680	↑	1.596	↓	1.669	↑	1.573	n/a	1.789	↑	1.795	↑	1.713	↓
'28	Inorganic chemicals; organic or inorganic compounds of precious metals, of rare-earth metals, ...	1.614	n/a	1.417	↓	1.585	↑	1.636	↑	1.597	↓	1.342	n/a	1.528	↑	1.713	↑	1.496	↓
'04	Dairy produce; birds' eggs; natural honey; edible products of animal origin, not elsewhere ...	1.582	n/a	1.591	↑	1.617	↑	1.774	↑	1.564	↓	1.775	n/a	1.688	↓	1.565	↓	1.574	↑
'86	Railway or tramway locomotives, rolling stock and parts thereof; railway or tramway track fixtures ...	1.560	n/a	1.568	↑	1.427	↓	1.465	↑	1.508	↑	1.387	n/a	1.534	↑	1.487	↓	1.319	↓
'44	Wood and articles of wood; wood charcoal	2.048	n/a	1.762	↓	1.917	↑	1.791	↓	1.492	↓	1.914	n/a	2.042	↑	1.834	↓	1.581	↓
'33	Essential oils and resinoids; perfumery, cosmetic or toilet preparations	1.290	n/a	1.253	↓	1.351	↑	1.440	↑	1.481	↑	1.313	n/a	1.406	↑	1.560	↑	1.600	↑
'20	Preparations of vegetables, fruit, nuts or other parts of plants	1.490	n/a	1.389	↓	1.465	↑	1.364	↓	1.424	↑	1.446	n/a	1.476	↑	1.595	↑	1.386	↓
'09	Coffee, tea, maté and spices	1.191	n/a	1.111	↓	1.298	↑	1.284	↓	1.351	↑	1.010	n/a	1.434	↑	1.417	↓	1.386	↓
'17	Sugars and sugar confectionery	1.916	n/a	1.618	↓	1.430	↓	1.418	↓	1.341	↓	1.544	n/a	1.292	↓	1.397	↑	1.487	↑
'76	Aluminium and articles thereof	1.355	n/a	1.385	↑	1.444	↑	1.413	↓	1.328	↓	1.388	n/a	1.531	↑	1.526	↓	1.326	↓
'01	Live animals	1.036	n/a	0.685	↓	0.498	↓	0.873	↑	1.313	↑	0.699	n/a	0.524	↓	0.787	↑	1.449	↑
'56	Wadding, felt and nonwovens; special yarns; twine, cordage, ropes and cables and articles thereof	0.755	n/a	0.887	↑	0.907	↑	1.091	↑	1.271	↑	0.921	n/a	0.965	↑	1.182	↑	1.296	↑
'83	Miscellaneous articles of base metal	0.934	n/a	0.867	↓	0.975	↑	1.068	↑	1.241	↑	0.900	n/a	1.042	↑	1.176	↑	1.264	↑
'73	Articles of iron or steel	1.025	n/a	0.992	↓	1.038	↑	1.081	↑	1.240	↑	0.984	n/a	1.061	↑	1.092	↑	1.196	↑
'38	Miscellaneous chemical products	0.270	n/a	0.267	↓	0.336	↑	0.458	↑	1.237	↑	0.270	n/a	0.349	↑	0.466	↑	1.303	↑
'68	Articles of stone, plaster, cement, asbestos, mica or similar materials	1.119	n/a	0.951	↓	0.950	↓	1.008	↑	1.199	↑	1.017	n/a	1.006	↓	1.110	↑	1.214	↑
'40	Rubber and articles thereof	0.548	n/a	0.721	↑	0.894	↑	0.996	↑	1.091	↑	0.659	n/a	0.831	↑	0.991	↑	1.101	↑
'02	Meat and edible meat offal	1.270	n/a	0.966	↓	0.985	↑	0.979	↓	1.068	↑	0.997	n/a	1.040	↑	0.936	↓	1.151	↑

'16	Preparations of meat, of fish or of crustaceans, molluscs or other aquatic invertebrates	0.458	n/a	0.589	↑	0.841	↑	0.825	↓	1.028	↑	0.605	n/a	0.839	↑	0.841	↑	1.079	↑
'64	Footwear, gaiters and the like; parts of such articles	1.437	n/a	1.304	↓	1.288	↓	1.127	↓	1.011	↓	1.392	n/a	1.415	↑	1.223	↓	1.060	↓
'48	Paper and paperboard; articles of paper pulp, of paper or of paperboard	0.780	n/a	0.879	↑	0.967	↑	0.988	↑	1.004	↑	0.883	n/a	0.976	↑	1.020	↑	1.028	↑
'30	Pharmaceutical products	1.095	n/a	1.163	↑	1.279	↑	1.145	↓	0.990	↓	1.183	n/a	1.346	↑	1.280	↓	1.037	↓
'27	Mineral fuels, mineral oils and products of their distillation; bituminous substances; mineral ...	0.880	n/a	0.849	↓	0.785	↓	0.958	↑	0.959	↑	0.802	n/a	0.726	↓	0.662	↓	0.832	↑
'63	Other made-up textile articles; sets; worn clothing and worn textile articles; rags	1.298	n/a	1.149	↓	1.059	↓	0.937	↓	0.959	↑	1.232	n/a	1.126	↓	0.992	↓	0.980	↓
'47	Pulp of wood or of other fibrous cellulosic material; recovered (waste and scrap) paper or ...	0.888	n/a	1.033	↑	1.015	↓	0.928	↓	0.921	↓	1.028	n/a	1.012	↓	1.015	↑	0.937	↓
'72	Iron and steel	1.492	n/a	1.323	↓	1.137	↓	0.891	↓	0.893	↑	1.198	n/a	1.181	↓	0.811	↓	0.855	↑
'54	Man-made filaments; strip and the like of man-made textile materials	0.649	n/a	0.589	↓	0.579	↓	0.598	↑	0.867	↑	0.600	n/a	0.589	↓	0.630	↑	0.857	↑
'34	Soap, organic surface-active agents, washing preparations, lubricating preparations, artificial ...	0.707	n/a	0.861	↑	0.856	↓	0.831	↓	0.858	↑	0.872	n/a	0.881	↑	0.853	↓	0.902	↑
'21	Miscellaneous edible preparations	0.744	n/a	0.727	↓	0.801	↑	0.860	↑	0.852	↓	0.785	n/a	0.845	↑	0.925	↑	0.922	↓
'07	Edible vegetables and certain roots and tubers	0.864	n/a	0.750	↓	0.870	↑	0.822	↓	0.833	↑	0.827	n/a	0.880	↑	0.862	↓	0.979	↑
'39	Plastics and articles thereof	0.727	n/a	0.781	↑	0.823	↑	0.860	↑	0.825	↓	0.805	n/a	0.848	↑	0.879	↑	0.848	↓
'22	Beverages, spirits and vinegar	1.062	n/a	0.942	↓	0.840	↓	0.822	↓	0.780	↓	0.966	n/a	0.838	↓	0.871	↑	0.824	↓
'57	Carpets and other textile floor coverings	0.566	n/a	0.658	↑	0.798	↑	0.815	↑	0.685	↓	0.688	n/a	0.823	↑	0.842	↑	0.708	↓
'84	Machinery, mechanical appliances, nuclear reactors, boilers; parts thereof	0.614	n/a	0.653	↑	0.686	↑	0.675	↓	0.669	↓	0.641	n/a	0.705	↑	0.696	↓	0.680	↓
'85	Electrical machinery and equipment and parts thereof; sound recorders and reproducers, television ...	0.583	n/a	0.639	↑	0.669	↑	0.687	↑	0.660	↓	0.662	n/a	0.688	↑	0.768	↑	0.685	↓
'49	Printed books, newspapers, pictures and other products of the printing industry; manuscripts, ...	0.428	n/a	0.409	↓	0.470	↑	0.679	↑	0.652	↓	0.420	n/a	0.471	↑	0.652	↑	0.638	↓
'08	Edible fruit and nuts; peel of citrus fruit or melons	0.726	n/a	0.752	↑	0.695	↓	0.694	↓	0.635	↓	0.804	n/a	0.735	↓	0.785	↑	0.683	↓
'50	Silk	0.564	n/a	0.493	↓	0.551	↑	0.512	↓	0.632	↑	0.476	n/a	0.507	↑	0.505	↓	0.573	↑

'58	Special woven fabrics; tufted textile fabrics; lace; tapestries; trimmings; embroidery	0.302	n/a	0.411	↑	0.540	↑	0.553	↑	0.602	↑	0.422	n/a	0.550	↑	0.588	↑	0.602	↑
'60	Knitted or crocheted fabrics	0.648	n/a	0.613	↓	0.650	↑	0.612	↓	0.584	↓	0.646	n/a	0.675	↑	0.694	↑	0.584	↓
'96	Miscellaneous manufactured articles	0.578	n/a	0.763	↑	0.729	↓	0.648	↓	0.571	↓	0.807	n/a	0.771	↓	0.715	↓	0.603	↓
'41	Raw hides and skins (other than furskins) and leather	0.782	n/a	0.555	↓	0.474	↓	0.625	↑	0.564	↓	0.604	n/a	0.483	↓	0.595	↑	0.513	↓
'42	Articles of leather; saddlery and harness; travel goods, handbags and similar containers; articles ...	0.541	n/a	0.479	↓	0.554	↑	0.548	↓	0.534	↓	0.506	n/a	0.566	↑	0.616	↑	0.546	↓
'66	Umbrellas, sun umbrellas, walking sticks, seat-sticks, whips, riding-crops and parts thereof	0.649	n/a	0.692	↑	0.584	↓	0.532	↓	0.531	↓	0.711	n/a	0.625	↓	0.588	↓	0.505	↓
'05	Products of animal origin, not elsewhere specified or included	0.280	n/a	0.412	↑	0.558	↑	0.501	↓	0.522	↑	0.441	n/a	0.573	↑	0.463	↓	0.538	↑
'36	Explosives; pyrotechnic products; matches; pyrophoric alloys; certain combustible preparations	0.961	n/a	0.848	↓	0.494	↓	0.619	↑	0.506	↓	0.873	n/a	0.694	↓	0.485	↓	0.493	↑
'52	Cotton	0.314	n/a	0.343	↑	0.419	↑	0.449	↑	0.495	↑	0.355	n/a	0.372	↑	0.454	↑	0.468	↑
'14	Vegetable plaiting materials; vegetable products not elsewhere specified or included	0.750	n/a	0.551	↓	0.504	↓	0.685	↑	0.434	↓	0.547	n/a	0.554	↑	0.791	↑	0.452	↓
'81	Other base metals; cermets; articles thereof	0.555	n/a	0.425	↓	0.432	↑	0.397	↓	0.401	↑	0.397	n/a	0.456	↑	0.409	↓	0.388	↓
'82	Tools, implements, cutlery, spoons and forks, of base metal; parts thereof of base metal	0.435	n/a	0.405	↓	0.409	↑	0.398	↓	0.383	↓	0.408	n/a	0.428	↑	0.418	↓	0.387	↓
'92	Musical instruments; parts and accessories of such articles	0.315	n/a	0.265	↓	0.382	↑	0.356	↓	0.364	↑	0.254	n/a	0.389	↑	0.388	↓	0.371	↓
'90	Optical, photographic, cinematographic, measuring, checking, precision, medical or surgical ...	0.427	n/a	1.831	↑	0.345	↓	0.336	↓	0.361	↑	0.325	n/a	1.965	↑	0.365	↓	0.371	↑
'87	Vehicles other than railway or tramway rolling stock, and parts and accessories thereof	0.295	n/a	0.329	↑	0.344	↑	0.344	↑	0.353	↑	0.332	n/a	0.354	↑	0.375	↑	0.373	↓
'06	Live trees and other plants; bulbs, roots and the like; cut flowers and ornamental foliage	0.277	n/a	0.271	↓	0.251	↓	0.249	↓	0.337	↑	0.281	n/a	0.255	↓	0.246	↓	0.361	↑
'65	Headgear and parts thereof	0.300	n/a	0.344	↑	0.401	↑	0.295	↓	0.301	↑	0.370	n/a	0.433	↑	0.329	↓	0.324	↓
'45	Cork and articles of cork	0.171	n/a	0.233	↑	0.239	↑	0.229	↓	0.287	↑	0.235	n/a	0.247	↑	0.231	↓	0.307	↑

'53	Other vegetable textile fibres; paper yarn and woven fabrics of paper yarn	0.456	n/a	0.435	↓	0.343	↓	0.379	↑	0.287	↓	0.453	n/a	0.378	↓	0.431	↑	0.264	↓
'43	Furskins and artificial fur; manufactures thereof	0.060	n/a	0.120	↑	0.084	↓	0.068	↓	0.231	↑	0.142	n/a	0.071	↓	0.069	↓	0.178	↑
'32	Tanning or dyeing extracts; tannins and their derivatives; dyes, pigments and other colouring ...	0.239	n/a	0.255	↑	0.252	↓	0.284	↑	0.218	↓	0.256	n/a	0.257	↑	0.288	↑	0.228	↓
'13	Lac; gums, resins and other vegetable saps and extracts	0.073	n/a	0.113	↑	0.185	↑	0.269	↑	0.215	↓	0.080	n/a	0.173	↑	0.252	↑	0.222	↓
'91	Clocks and watches and parts thereof	0.201	n/a	0.217	↑	0.157	↓	0.199	↑	0.202	↑	0.222	n/a	0.163	↓	0.220	↑	0.190	↓
'59	Impregnated, coated, covered or laminated textile fabrics; textile articles of a kind suitable ...	0.097	n/a	0.105	↑	0.149	↑	0.176	↑	0.173	↓	0.106	n/a	0.154	↑	0.185	↑	0.179	↓
'03	Fish and crustaceans, molluscs and other aquatic invertebrates	0.205	n/a	0.191	↓	0.153	↓	0.184	↑	0.170	↓	0.203	n/a	0.165	↓	0.182	↑	0.200	↑
'67	Prepared feathers and down and articles made of feathers or of down; artificial flowers; articles ...	0.247	n/a	0.220	↓	0.190	↓	0.095	↓	0.142	↑	0.237	n/a	0.208	↓	0.112	↓	0.122	↑
'29	Organic chemicals	0.166	n/a	0.134	↓	0.138	↑	0.160	↑	0.131	↓	0.132	n/a	0.133	↑	0.156	↑	0.129	↓
'89	Ships, boats and floating structures	0.234	n/a	0.022	↓	0.073	↑	0.041	↓	0.084	↑	0.020	n/a	0.069	↑	0.045	↓	0.081	↑
'37	Photographic or cinematographic goods	0.803	n/a	0.140	↓	0.128	↓	0.072	↓	0.074	↑	0.131	n/a	0.123	↓	0.074	↓	0.076	↑
'71	Natural or cultured pearls, precious or semi-precious stones, precious metals, metals clad ...	0.196	n/a	0.090	↓	0.091	↑	0.066	↓	0.072	↑	0.097	n/a	0.076	↓	0.067	↓	0.075	↑
'46	Manufactures of straw, of esparto or of other plaiting materials; basketware and wickerwork	0.051	n/a	0.091	↑	0.103	↑	0.097	↓	0.062	↓	0.085	n/a	0.103	↑	0.108	↑	0.061	↓
'97	Works of art, collectors' pieces and antiques	0.026	n/a	0.042	↑	0.077	↑	0.045	↓	0.037	↓	0.043	n/a	0.087	↑	0.054	↓	0.038	↓
'80	Tin and articles thereof	0.045	n/a	0.029	↓	0.046	↑	0.033	↓	0.018	↓	0.027	n/a	0.045	↑	0.026	↓	0.018	↓
'88	Aircraft, spacecraft, and parts thereof	0.134	n/a	0.072	↓	0.032	↓	0.018	↓	0.012	↓	0.077	n/a	0.033	↓	0.022	↓	0.013	↓
'75	Nickel and articles thereof	0.057	n/a	0.269	↑	0.008	↓	0.015	↑	0.005	↓	0.266	n/a	0.009	↓	0.014	↑	0.004	↓
'93	Arms and ammunition; parts and accessories thereof	0.000	n/a	0.000	↓	0.000	↑	0.000	↓	0.000	↑	0.000	n/a	0.000	↑	0.000	↑	0.000	↓

Источник: Изчисления на автора по UN COMTRADE statistics.

НАРОДНОСТОПАНСКИ АРХИВ

ГОДИНА LXXI, КНИГА 2 – 2018

СЪДЪРЖАНИЕ

Вера Пиримова, Петър Пешев

Сравнителни предимства и конкурентоспособност
на българския износ / 3

Петя Василева

Актуални предизвикателства пред офшорния бизнес / 34

Корнелия Филипова

Обезщетенията за безработица в България и техният потенциал за
превенция на бедността / 46

Кристи Маринова

Банкова несъстоятелност – регулаторни предизвикателства и емпирични
свидетелства / 63

Тамари Поладашвил

Болонският процес и пригодността за заетост от гледна точка на
студентите (по примера на България) / 75

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ:

Проф. д-р Андрей Захариев – главен редактор
Проф. д-р Георги Иванов – зам. главен редактор
Проф. д-р Йордан Василев
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Стоян Проданов
Доц. д-р Пламен Йорданов
Доц. д-р Румен Лазаров
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Анатолий Асенов
Доц. д-р Пресияна Ненкова

МЕЖДУНАРОДЕН СЪВЕТ:

Проф. д-р ик.н. Михаил А. Ескиндаров – Ректор на Финансовия университет при Правителството на Руската федерация – федерална държавна образователна институция за професионално образование, Доктор Хонорис Кауза на СА „Д. А. Ценов” – Свищов
Проф. Лестър Лойд-Ризън – Директор на Центъра по международен бизнес към Международното бизнес училище Ашкрофт, Кембридж, Великобритания
Проф. Кен О’Нийл – Ръководител на катедра по предприемачество и развитие на малкия бизнес към Департамента по маркетинг, предприемачество и стратегии на Университет Ълстер, Северна Ирландия
Проф. Ричард Торп – Бизнес школа на Университета Лийдс, професор по развитие на управлението, зам.-директор на Киурт институт, Лийдс, Великобритания
Проф. д-р ик.н. Андрей Крисоватий – Тернополски национален икономически университет, Доктор Хонорис Кауза на СА „Д. А. Ценов” – Свищов
Проф. д-р ик.н. Григоре Белостечник – Ректор на Молдовската академия за икономически изследвания, Доктор Хонорис Кауза на СА „Д. А. Ценов” – Свищов
Проф. д-р ик.н. Йон Кукуй – Президент на Сената на Университета Валахия – гр. Търговище, Румъния, Доктор Хонорис Кауза на СА „Д. А. Ценов” – Свищов
Проф. д-р ик.н. Михаил Ив. Зверяков – Ректор на Одеския държавен икономически университет, Доктор Хонорис Кауза на СА „Д. А. Ценов” – Свищов
Проф. д-р ик.н. Олена Непочатенко – Ректор на Умански национален аграрен университет (Украйна)
Проф. д-р ик.н. Дмитрий Лукьяненко – Първи зам.-ректор по научно-педагогическа и научна работа, Киевски национален икономически университет „Вадим Гетман” (Украйна)

Екип за техническо обслужване:

Анка Танева – стилев редактор
Ст. преп. Елка Узунова – координатор и ръководител на екипа
Ст. преп. Даниела Стоилова – превод на английски език
Ст. преп. Румяна Денева – превод на английски език
Ст. преп. Маргарита Михайлова – превод на английски език
Ст. преп. Иванка Борисова – превод на английски език
Ст. преп. Венцислав Диков – стилев редактор на английски език

Адрес на редакцията:

5250 Свищов, ул. „Ем. Чакъров” 2

Проф. д-р Андрей Захариев – главен редактор

☎ (+359) 889 882 298

Деяна Веселинова – технически секретар

☎ (+359) 631 66 309, e-mail: nsarhiv@uni-svishtov.bg

Албена Александрова – компютърен дизайн на българския език на списанието

Благовеста Борисова – компютърен дизайн на английския език на списанието

☎ (+359) 882 552 516, e-mail: a.aleksandrova@uni-svishtov.bg, b.borisova@uni-svishtov.bg

© Академично издателство „Ценов” – Свищов

© Стопанска академия „Димитър А. Ценов” – Свищов

ISSN 0323-9004

Народно стопански архив

Свищов, година LXXI, книга 2 - 2018

**Сравнителни предимства
и конкурентоспособност на българския износ**

**Актуални предизвикателства пред офшорния
бизнес**

**Обезщетенията за безработица в България
и техният потенциал за превенция на бедността**

**Банкова несъстоятелност – регулаторни
предизвикателства и емпирични свидетелства**

**Болонският процес и пригодността за заетост
от гледна точка на студентите (по примера
на България)**

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“

СВИЩОВ

Изисквания при депозиране на статии за сп. „Народностопански архив“

1. Обем: статии от 12 до 25 страници;

2. Депозиране на материалите: на хартиен носител и в електронен вид като приложен файл на E-mail: NSArhiv@uni-svishtov.bg

3. Технически изисквания:

- изпълнение Word 2003 (минимум);
- размер на страницата – А4, 29-31 реда и 60-65 знака на ред;
- разстояние между редовете 1,5 lines (At least 22 pt);
- шрифт – Times New Roman 14 pt;
- полета – Top - 2.54 cm; Bottom - 2.54 cm; Left - 3.17 cm; Right - 3.17 cm;
- номерация на страницата – долу вдясно;
- текст под линия – размер 10 pt;
- графики и фигури – Word 2003 или Power Point.

4. Оформление:

- наименование на статията, име на автора, академична длъжност, научна степен – шрифт Times New Roman, 14 pt, с големи букви Bold – центрирано;

- наименование и адрес на местоработата; телефони за контакти и E-mail;

- резюме на български език в обем до 15 реда; ключови думи – от 3 до 5;

- **JEL** класификация на публикациите с икономически характер (<http://ideas.repec.org/j/index.html>);

- основен текст (изложение);

- таблиците, графиките и фигурите се вграждат софтуерно в текста (да позволяват езикова корекция и превод на английски). Цифрите и текстът вътре в тях се изписват с шрифт Times New Roman 12 pt;

- формулите се създават с Equation Editor;

5. Правилата за цитиране под линия: При цитиране да се спазват изискванията на **БДС 17377-96 Библиографско цитиране**, поместени тук: <http://www.uni-svishtov.bg/dialog/Bibl.%20Citirane.pdf>.

Всеки автор носи отговорност за отстояваните идеи, съдържанието и техническото оформление на своя текст.

6. Ръкописите на нехабилитирани преподаватели се придружават от препис на протокол от катедрата, обсъдила и предложила научната разработка за публикуване.

Авторите на публикуваните материали на страниците на списание „Народностопански архив“ носят отговорност за тяхната автентичност.

От Редакционния съвет

www.uni-svishtov.bg/NSArhiv